

Centrum vedecko-technických informácií SR, Bratislava

Mgr. Martina Slovíková

**MULTIKULTÚRNA VÝCHOVA AKO SÚČASŤ
GLOBÁLNEHO VZDELÁVANIA V ZÁKLADNÝCH
A STREDNÝCH ŠKOLÁCH SR**

Bratislava 2023

OBSAH

ÚVOD	2
VÝSKUMNÝ PROBLÉM	4
VÝSKUM	13
Cieľ výskumu	13
Metódy výskumu	13
Výskumná vzorka	17
Priebeh výskumu	22
Výsledky výskumu	22
Zdroje žiakov o multikulturalizme a tolerancii k odlišnostiam	22
Multikultúrna výchova v škole	33
Témy multikultúrnej výchovy vo vyučovaní	34
Predmety s témami multikultúrnej výchovy	40
Forma preberania tém multikultúrnej výchovy	45
Dostatok času venovaný multikultúrnej výchove v škole	49
Mimoškolské aktivity alebo podujatia zamerané na multikultúrne poznávanie	58
Prvky kultúrnej tolerancie v školskom prostredí	65
Hodnotová orientácia, postoje a skúsenosti žiakov	70
Voľnočasové aktivity alebo podujatia súvisiace s multikultúrnym poznávaním	70
Názor žiakov na dôležitosť poznávania odlišných skupín obyvateľov	79
Všeobecné tolerantné nastavenie žiakov	90
Postoj žiakov k národnostným, sociálnym a etnickým menšinám	106
Vzory a príklady tolerancie v najbližšom okolí žiakov	114
DISKUSIA	123
ZÁVER	146
LITERATÚRA	147

ÚVOD

Problematiku globálnej prepojenosti sveta, prepojenosti zložitých vzťahov spoločností, krajín, kultúr, histórie a ekonomík približuje globálne vzdelávanie. Ide o prierezovú disciplínu, ktorá zahŕňa témy z oblasti udržateľného rozvoja, ľudských práv, ekologického, multikultúrneho a globálneho vzdelávania. Globálne vzdelávanie vychádza z niekoľkých významných medzinárodných a európskych dokumentov schválených Organizáciou spojených národov, Európskou úniou a Radou Európy, ako aj z ich spolupráce s medzinárodnými inštitúciami, či inými európskymi mimovládnyimi organizáciami. Globálne vzdelávanie na Slovensku vychádza predovšetkým z dokumentu *Národná stratégia pre globálne vzdelávanie SR na roky 2012-2016* (globalnevzdelavanie.sk, 2022). *Celoštátna stratégia ochrany a podpory ľudských práv v SR z 15.7.2013* (ďalej len *Stratégia*, radavladyp.gov.sk, 2014) položila dôraz na celoživotnú a celospoločenskú prierezovosť ľudskoprávneho vzdelávania. *Národný plán výchovy k ľudským právam na roky 2005-2014* (minedu.sk, 2021), vychádzajúci zo schválenej *Stratégie*, vyzdvihol potrebu realizácie zmien vzdelávacieho systému tak, aby podporoval ľudskoprávne vzdelávanie, vrátane interkultúrneho vzdelávania v škole. Na základe *Stratégie* bol prijatý *Akčný plán predchádzania všetkým formám diskriminácie, rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatným prejavom intolerancie* (pravidelne spracovávaný od roku 2000), z ktorého vyplynuli aktivity súvisiace s vypracovaním cieľov a obsahov multikultúrnej výchovy a vzdelávania. V roku 2008 bola multikultúrna výchova zapracovaná v štátnom vzdelávacom programe ako samostatná prierezová téma (statpedu.sk, 2010). Zo *Strednodobej stratégie rozvojovej spolupráce SR na roky 2019-2023* (slovakaid.sk, 2022) vyplýva dôraz kladený na posilnenie výučby a integráciu problematiky rozvojového vzdelávania do učebných plánov a osnov na jednotlivých stupňoch slovenských škôl, vrátane systematického zavádzania tém globálneho vzdelávania do formálneho, ako aj neformálneho vzdelávania.

Multikultúrna výchova je spoločenskou reakciou na celosvetovú situáciu a pedagogickou odozvou na občianske požiadavky. Cieľom začlenenia multikultúrnej výchovy do výchovno-vzdelávacieho procesu je zaručiť plnohodnotný rozvoj osobnosti každého dieťaťa, vychovať človeka s primeranou sebaúctou, človeka vedomého si svojej hodnoty, ale rovnako schopného priznať hodnotu ostatným ľuďom a spolunažívať s nimi v pokoji a mieri, t.j. príprava jedinca na život v globalizovanom svete. Avšak, nie je to len vzdelávací program, ale je to (celoživotný) proces, tak ako výchova k ľudským právam. V školskom prostredí proces multikultúrnej výchovy začína v rozsiahlom súbore každodenných rozhodnutí všetkých jej členov a zakladá sa na celkovej filozofii školy.

Výskum „*Multikultúrna výchova ako súčasť globálneho vzdelávania v základných a stredných školách SR*“ je súčasťou dlhodobého celoslovenského monitoringu a výskumov v oblasti výchovy a vzdelávania k ľudským právam v škole od roku 2004. Výskumy sú sledované kontinuálne, a tak je súčasťou výskumu komparácia s predošlým sledovaným obdobím. Analyzované sú rôzne prvky z oblasti multikultúrnej výchovy, ako napr. zdroj informácií, obsah a forma výučby, prvky multikultúrnej tolerantného spolužitia vo filozofii a živote školy, miera spokojnosti s jednotlivými zložkami vzdelávania. Výskum sa zameriava aj na vzorce (tolerantného) správania sa k odlišným skupinám obyvateľov poskytované najbližším okolím (rodičia, učitelia, kamaráti) a niektoré aspekty hodnotovej orientácie a postojov samotných mladých ľudí k rôznorodosti a k odlišným skupinám obyvateľov. Cieľom výskumu je zmapovanie aktuálneho stavu implementácie multikultúrnej výchovy v školách v Slovenskej republike, a prispieť tak k prijatiu opatrení skvalitňujúcich efektívne zavedenie multikultúrnej výchovy do školského systému, a zároveň zvýšeniu úrovne výchovy a vzdelávania v ľudskoprávnej oblasti dnešnej mladej generácie, multikultúrneho porozumenia a tolerance mladých ľudí.

Výskum bol realizovaný v októbri 2021 až auguste 2022. Zberu empirických dát bol vykonaný dotazníkovou formou vo vybraných základných a stredných školách Slovenskej republiky žiakom 7. až 9. ročníka základných škôl a 1. až 3. ročníka stredných škôl. Problematika multikultúrnej výchovy v školskom prostredí z pohľadu žiakov základných a stredných škôl bola analyzovaná na základe 10 otázok. Distribúcia dotazníkov a zber dát bol vykonaný prostredníctvom Agentúry sociálnych analýz ASA, s. r. o. Získané dáta boli spracované v štatistickom programe IBM SPSS. Výberovými kritériami pri výskumnej vzorke boli pohlavie, vek, stupeň navštevovanej školy, ročník, veľkosť bydliska a kraj SR. Štatisticky bolo spracovaných 2 466 dotazníkov, získané výsledky tak možno považovať za reprezentatívne vzhľadom na populáciu mládeže. Výskumnú vzorku tvorilo 50,3 % žiakov základných škôl a 49,8 % žiakov stredných škôl, z toho 34,1 % žiakov stredných odborných škôl a 15,7 % žiakov gymnázií. Pre matematicko-štatistické spracovanie boli použité štatistické metódy spracovania dát, a to: prvostupňová a druhostupňová analýza údajov, Pearsonov koeficient, kontingenčný koeficient, modus, medián, priemer, odchýlka a. i. Interpretované boli prevažne výsledky, u ktorých sa potvrdila štatisticky významná závislosť. Získané údaje boli komparované s výsledkami výskumu realizovaného v školskom roku 2020/2021.

HLAVNÉ ZISTENIA

Zdroje žiakov o multikulturalizme a tolerancii k odlišnostiam

- Žiaci sa dozvedajú najviac informácií o multikulturalizme a iných rozdieloch medzi ľuďmi od rodiny (60,8 %), školy (55,1 %) a z online médií (47,2 %). Intenzitu dôležitosti rodiny ako zdroja informácií pre žiakov umocňuje jej prvenstvo v dôveryhodnosti (63,4 %). Takmer polovica žiakov týmito informáciami získaným v škole nedôveruje, u online médií nachádzame ešte priepastnejší rozdiel (až o 31,6 p. b.).
- Porovnaním údajov so školským rokom 2020/2021 evidujeme pokles takmer všetkých uvedených možností ako zdrojov získavania informácií o multikulturalizme a iných rozdieloch medzi ľuďmi, a to aj v prípade dôvery. Výnimku tvorí rodina, u ktorej došlo k miernemu nárastu ako zdroja informácií, tak aj dôvery (zhodne približne o 2,5 p. b.), pričom evidujeme dvojnásobný nárast žiakov, ktorí sa nestretávajú s informáciami o multikulturalizme u žiadneho zdroja (šk. rok 2020/2021: 3,3 %, šk. rok 2021/2022: 7,9 %).
- Údaje získané na základe veku, školského ročníka a typu školy, ktorú žiaci navštevujú, sa vzájomne potvrdzujú a môžeme povedať, že u mladších žiakov (žiakov základných škôl) zohráva väčšiu rolu v získavaní informácií o kultúrach, národnostiach, či iných rozdieloch medzi ľuďmi rodina (a následne škola), naopak starší žiaci (stredoškoláci) častejšie, resp. rovnako často získavajú tieto informácie z online médií, príp. školy (*tabuľka 1*). Podľa typu strednej školy sú to gymnazisti, ktorí častejšie ako žiaci stredných odborných škôl čerpajú informácie o multikulturalizme a iných rozdieloch medzi ľuďmi zo všetkých uvedených zdrojov. Uvedené zaznamenávame t.j. o niečo nižšiu mieru dôverovania informáciám o multikulturalizme získaným v rodinnom prostredí, a naopak o niečo vyššiu mieru dôverovania škole a online médiám vo vyšších školských ročníkoch (1.-3. ročník SŠ).

Tabuľka 1 Zdroje informácií o rozdieloch medzi ľuďmi vs. šk. ročník, ktorý navštevujú respondenti

	rodina	škola	priatelia	audioviz. médiá	printové médiá	online médiá
7. ročník	68,7%	53,8%	42,2%	29,5%	21,1%	18,7%
8. ročník	60,5%	49,9%	32,6%	28,8%	13,2%	21,7%
9. ročník	66,5%	53,3%	42,4%	22,8%	13,5%	26,5%
1. ročník	56,7%	58,8%	32,3%	34,9%	18,7%	54,2%
2. ročník	58,5%	60,7%	45,3%	41,5%	21,7%	61,0%
3. ročník	53,4%	54,0%	36,2%	39,7%	26,5%	66,7%

Pozn.: Súčet odpovedí presahuje 100 % z dôvodu možnosti uvedenia viacerých odpovedí súčasne

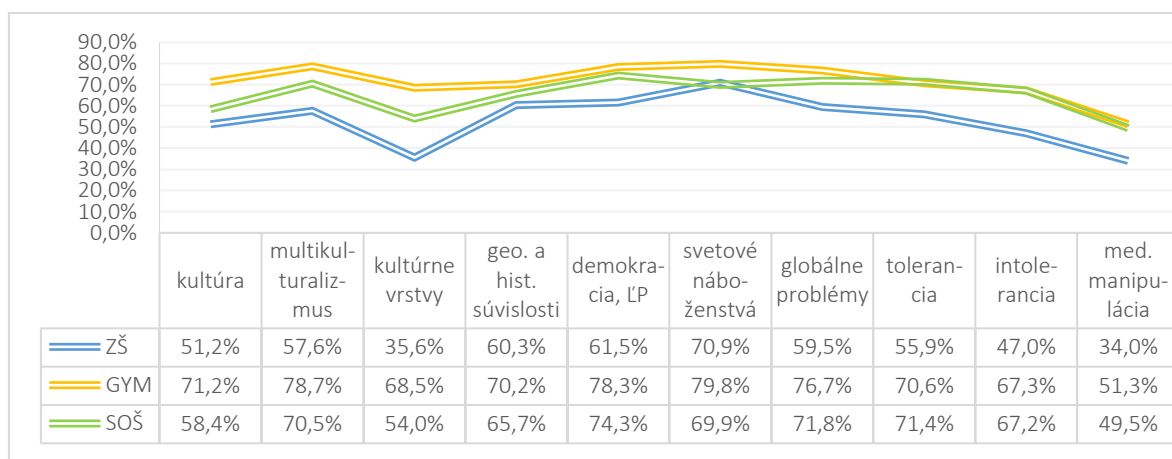
- Rodina dominovala ako zdroj informácií o multikulturalizme a iných rozdieloch medzi ľuďmi, aj mierou dôvery v skupine žiakov žijúcich vo veľkomestách, naopak v nižšej miere ako ostatní žiaci dôverujú škole, ako aj online a ostatným médiám. V obciach/mestách do 10 000 obyvateľov a v mestách s 10 001 – 50 000 obyvateľmi nachádzame v tejto súvislosti takmer rovnaké zastúpenie rodiny a školy, v prípade miest s 10 001 – 50 000 obyvateľmi sa o túto prvú pozíciu delia v takmer rovnakej miere s online médiami, ktorým súčasne najviac dôverujú.
- V Bratislavskom, Nitrianskom, Žilinskom a v Košickom kraji bola najviac označovaná rodina ako zdroj informácií o multikulturalizme a iných rozdieloch medzi ľuďmi, u ktorej súčasne v Bratislavskom a v Košickom kraji nachádzame vyššiu mieru dôvery. Škola bola najviac zastúpená ako zdroj takýchto informácií v Žilinskom a v Banskobystrickom kraji,

pričom práve žiaci z týchto krajov jej vyjadrujú častejšie dôveru (spolu so žiakmi z Prešovského a Košického kraja). V Žilinskom kraji boli ako zdroje informácií o multikulturalizme častejšie zastúpené takmer všetky druhy médií, podobne v Banskobystrickom kraji, pričom miera dôvery pri online médiách je relatívne rovnako nízka vo všetkých krajoch SR.

Multikultúrna výchova v školskom prostredí

Témy multikultúrnej výchovy vo vyučovaní

- Najčastejšie preberanou témou v rámci vyučovania multikultúrnej výchovy sú svetové náboženstvá (71,8 % žiakov). Medzi často preberané témy multikultúrnej výchovy patria témy: demokracia a rešpektovanie ľudských práv, globálne problémy ľudstva (migrácia, chudoba ai.), multikulturalizmus a kultúrna rôznorodosť (odlišnosti v kultúre rôznych ľudí, regiónov, historických období), geografické a historické súvislosti kultúrnych tradícií/kultúr (ich premenlivosť, vzájomné kontakty, súčasné kultúrne konflikty), tolerancia a rovnosť ľudí, rás, pohlaví, či sociálnych vrstiev (zhodne približne 60,0 %), tiež kultúra, kultúrna identita a kultúrne vzory a intolerancia, diskriminácia, rasizmus a xenofóbia (zhodne viac ako 50,0 %).
- Oproti školskému roku 2020/2021 sa žiaci počas vyučovania v predmetnom školskom roku stretávali výrazne častejšie s témou multikulturalizmu a intolerancie, o niečo častejšie aj s témou mediálnej manipulácie, pričom na stabilnej, a zároveň vysokej pozícii zostáva v medziročnom porovnaní téma svetových náboženstiev a rešpektovania ľudských práv.
- S vyšším ročníkom žiaci častejšie identifikujú všetky témy multikultúrnej výchovy preberané vo vyučovaní, s výnimkou témy svetových náboženstiev, ktorá je zastúpená v takmer rovnako vysokej miere vo všetkých ročníkoch ZŠ a SŠ. Žiaci gymnázií sa počas vyučovania venujú témam multikultúrnej výchovy častejšie ako ostatní žiaci, pričom rozdiely sú najviditeľnejšie medzi žiakmi gymnázií a základných škôl (*graf 1*).

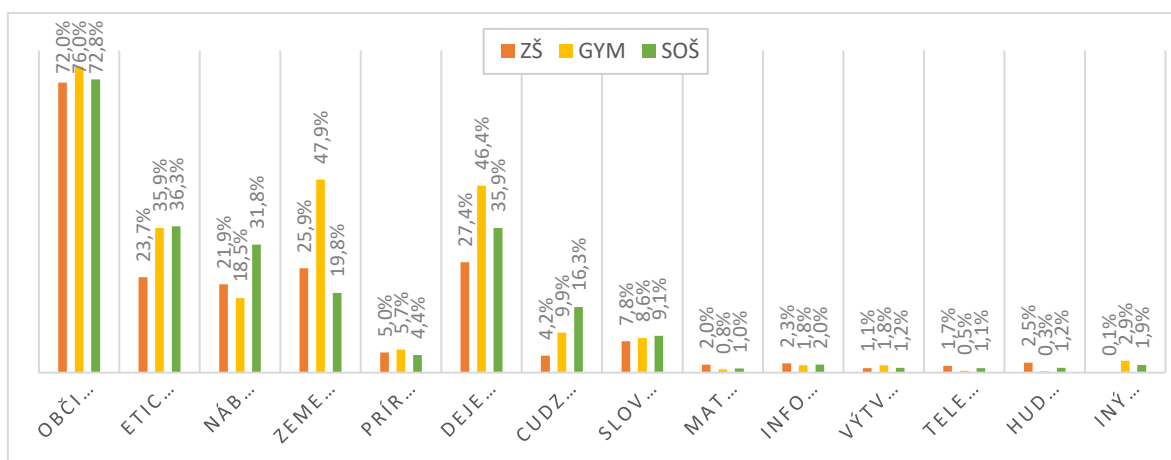
Graf 1 Porovnanie preberania tém MKV podľa typu školy

- Spomedzi všetkých veľkostí bydliska žiakov v otázke preberania tém multikultúrnej výchovy vo vyučovaní v škole vynikajú malé a stredne veľké mestá (s počtom obyvateľov od 2 001 – 10 000 a 10 001 – 50 000). Ukazuje sa, že vo veľkomestách sa žiaci stretávajú s takmer všetkými témami znateľne zriedkavejšie, s výnimkou témy kultúry, kultúrnej identity, témy multikulturalizmu a kultúrnych vrstiev.

- V otázke preberania tém multikultúrnej výchovy vyniká Žilinský a Košický kraj, ktorých žiaci uviedli viaceré témy multikultúrnej výchovy vo vyučovaní v škole vo vyššej miere ako žiaci z ostatných krajov, naproti tomu v otázke preberania tém multikultúrnej výchovy sa Trnavský a Bratislavský kraj javia ako najslabšie.

Predmety s témami multikultúrnej výchovy

- Témy multikultúrnej výchovy sú zaradované najmä do obsahov predmetov spoločenskovedného charakteru: občianska výchova a náuka (72,9 %), dejepisu/histórie, etickej výchovy, zemepisu/geografie a náboženskej výchovy (v priemere približne 28,8 %). Cudzie jazyky tiež slúžia ako dobrý základ na preberanie multikultúrnych tém, rovnako tak slovenský jazyk, ako aj biológia (zhodne menej ako 10,0 %).
- Žiaci navštevujúci ročníky strednej školy (1. – 3. ročník) v o niečo väčšej miere identifikovali vyučovacie predmety v súvislosti s preberaním tém multikultúrnej výchovy, s výnimkou predmetu prírodopis/biológia, matematika, telesná a hudobná výchova, ktoré boli častejšie označené ako predmety venujúce sa tematike multikultúrnej výchovy žiakmi 7. a 8. ročníka ZŠ.
- Predmet občianska náuka je spolu s prírodopisom/biológiou a slovenským jazykom vyučovacím predmetom, v ktorom prítomnosť tém multikultúrnej výchovy označil takmer rovnaký počet žiakov bez ohľadu na typ navštevovanej školy. Ukazuje sa, že žiaci gymnázií sa počas vyučovania zemepisu/geografie a dejepisu/histórie venujú témam multikultúrnej výchovy výrazne častejšie ako ostatní žiaci (graf 2).

Graf 2 Vyučovacie predmety MKV podľa typu školy

Pozn.: Súčet odpovedí presahuje 100 % z dôvodu možnosti uvedenia viacerých odpovedí súčasne

- Vo veľkomestách sa žiaci stretávajú s témami multikultúrnej výchovy v obsahoch jednotlivých vyučovacích predmetoch zriedkavejšie, s výnimkou výtvarnej výchovy, ktorú označili naopak o niečo častejšie.
- Vyššiu mieru preberania tém multikultúrnej výchovy v predmete občianska náuka nachádzame v Nitrianskom kraji, tiež v predmete etická výchova (spolu so Žilinským krajom) a výtvarná výchova (spolu s Bratislavským krajom). V Žilinskom kraji sa ešte častejšie stretávame s preberaním tém multikultúrnej výchovy vo vyučovacom predmete zemepis/geografia a prírodopis/biológia (spolu s Banskobystrickým a Košickým krajom), v Banskobystrickom kraji sa okrem toho v tomto kontexte objavuje častejšie náboženská výchova a dejepis/história, v Košickom kraji cudzí jazyk, slovenský jazyk a matematika.

Forma preberania tém multikultúrnej výchovy

- Najčastejšie využívanými formami preberania tém multikultúrnej výchovy v jednotlivých vyučovacích predmetoch sú výklad teórie/prednáška (56,5 %) a rozhovor/diskusia (47,6 %). Skúsenostné mimoškolské vyučovanie (7,3 %) a zážitkové vyučovanie (4,7 %) sú naopak využívané pri realizácii multikultúrnej výchovy najmenej.
- Žiaci stredoškolských ročníkov (1. – 3. šk. ročník) častejšie preberajú témy multikultúrnej výchovy počas vyučovania v škole ako žiaci navštevujúci ročníky základnej školy (7. – 9. šk. ročník), a to vo všetkých formách. Pritom žiaci 1. ročníka strednej školy v tejto súvislosti vo väčšej miere označili takmer všetky formy preberania tém multikultúrnej výchovy (tabuľka 2).

Tabuľka 2 Forma preberania tém MKV podľa školského ročníka

	7.	8.	9.	1.	2.	3.
výklad teórie, prednáška	57,6%	44,8%	57,5%	55,3%	58,8%	66,1%
besedy s odborníkom	12,9%	13,3%	13,0%	21,1%	17,0%	18,5%
rozhovor/diskusia	43,9%	37,9%	44,0%	54,0%	54,8%	51,0%
samostatná práca žiakov	9,8%	13,3%	13,7%	13,6%	18,1%	11,5%
projektové vyučovanie	9,1%	6,6%	7,5%	15,8%	16,5%	13,0%
skupinové vyučovanie	14,9%	8,8%	9,6%	20,2%	15,7%	11,2%
zážitkové vyučovanie	5,3%	1,6%	3,4%	6,4%	6,1%	5,2%
skús. mimošk. vzdel.	7,4%	4,2%	3,6%	10,4%	7,2%	10,7%

Pozn.: Súčet odpovedí presahuje 100 % z dôvodu možnosti uvedenia viacerých odpovedí súčasne

- Žiaci gymnázií identifikujú vo vyššej miere všetky formy preberania tém multikultúrnej výchovy na vyučovaní v škole, s výnimkou besied s odborníkom, ako aj skúsenostným a zážitkovým vzdelávaním, ktoré uviedli o niečo častejšie žiaci stredných odborných škôl. Najzreteľnejší rozdiel sa ukazuje pri výklade teórie/prednášky (viac ako 11,1 p. b. oproti žiakom SOŠ a ZŠ).
- Rozhovor/diskusia (zhodne približne 50,0 %) bola častejšie identifikovaná ako forma preberania multikultúrnej tematiky vo väčších obciach a mestách s 10 000 – 100 000 obyvateľmi, skúsenostné mimoškolské vzdelávanie (9,4 %) v obciach/mestách s 2 001 – 10 000 obyvateľmi a zážitkové vyučovanie (6,8 %) v mestách s 10 001 – 50 000 obyvateľmi.
- Spomedzi všetkých krajov v otázke foriem preberania tém multikultúrnej výchovy vyniká Banskobystrický kraj, a to sa týka rozhovoru/diskusie, projektového a skupinového vyučovania, ale aj zážitkového a skúsenostného mimoškolského vzdelávania. Besedy s odborníkom na témy multikultúrnej výchovy boli častejšie zaznamenané v Nitrianskom a v Košickom kraji (zhodne približne 20,0 %).

Dostatočné venovanie sa multikultúrnej výchove v škole

- Preberanie tém multikultúrnej výchovy v škole považuje za dostatočné menšia polovica žiakov (45,6 %), pričom takmer každý tretí žiak sa k dostatočnosti preberania multikultúrnej výchovy v škole nevie vyjadriť. Zo žiakov, ktorí boli nespokojní s časom/priestorom venovaným multikultúrnej výchove v škole (každý štvrtý žiak): väčšina uviedla absenciu multikultúrnej výchovy vo vyučovaní, na nedostatok mimoškolských aktivít upozornil každý štvrtý z nich.

- Vyššiu mieru spokojnosti s multikultúrnou výchovou v škole zaznamenávame v školskom roku 2021/2022 (o 8 p. b. viac), tých, ktorí sa nevedeli vyjadriť je takmer o 10,0 p. b. menej. K zmene došlo najmä vo vnímaní úplnej absencie tém multikultúrnej výchovy vo vyučovaní, ktorá sa vyskytuje v predmetnom školskom roku menej (o 12,1 p. b.), naopak, nedostatok aktivít súvisiacich s témami multikultúrnej výchovy vo vyučovaní sa objavuje výrazne častejšie (o 24,9 p. b.).
- S vekom/školským ročníkom žiakov rastie miera nespokojnosti s preberaním multikultúrnej výchovy v škole. Každý druhý z mladších žiakov (vo veku 12 – 13 rokov, resp. žiaci 7. a 8. ročníka ZŠ) považuje preberanie tém multikultúrnej výchovy v škole za dostatočné, pričom každý tretí z nich sa nevie vyjadriť, zatiaľ čo u starších žiakov (vo veku 17 – 18 rokov, resp. žiaci 3. ročníka SŠ) je spokojných približne 40,0 %, a naopak nespokojný je každý tretí z nich. Absenciu tém multikultúrnej výchovy vo vyučovaní vnímajú častejšie žiaci 9. ročníka ZŠ, nedostatok hodín venovaných tematike vnímajú častejšie žiaci 1. ročníka SŠ a na nedostatok aktivít v tejto súvislosti upozornili o niečo častejšie žiaci 3. ročníka SŠ.
- U žiakov stredných odborných škôl nachádzame nižšiu mieru spokojnosti s preberaním tematiky multikultúrnej výchovy v škole, a zároveň vyšší počet nespokojných žiakov oproti žiakom základných škôl a gymnázií. Žiaci stredných odborných škôl častejšie ako ostatní žiaci odôvodňujú nedostatočnosť preberania multikultúrnej výchovy v škole nedostatkom hodín venovaných tematike, ako aj nedostatkom aktivít. Úplnú absenciu tém multikultúrnej výchovy vo vyučovaní v škole vnímajú častejšie žiaci základných škôl (tabuľka 3).

Tabuľka 3 Dôvody nedostatočného preberania MKV vo vyučovaní na základe typu školy

	Absencia tém	Nedostatok hodín	Nedostatok aktivít	Iné
ZŠ	19,1%	61,8%	27,7%	1,4%
SOŠ	10,5%	74,2%	32,3%	0,8%
GYM	14,9%	64,4%	28,2%	2,0%

- Multikultúrnou výchovou v škole považujú za dostačujúcu o niečo častejšie žiaci z veľkých miest a veľkomiest, a naopak žiaci z obcí, menších alebo stredne veľkých miest (do 50 000 obyvateľov) považujú o niečo častejšie preberanie tém multikultúrnej výchovy vo vyučovaní v škole za nedostatočné. Nedostatok času v tejto súvislosti prevažuje u žiakov z najmenších obcí, na nedostatok aktivít upozorňuje každý tretí žiak pochádzajúci z menších alebo stredne veľkých miest, naopak úplnú absenciu tém multikultúrnej výchovy vo vyučovaní uvádzajú častejšie žiaci z veľkomiest.
- Preberanie tém multikultúrnej výchovy vo vyučovaní v škole považujú za dostatočné častejšie žiaci z Nitrianskeho, Košického a Bratislavského kraja (zhodne približne 50,0 %), naopak nedostatočne ho častejšie hodnotia žiaci z Banskobystrického a Žilinského kraja (zhodne 30,1 %). Vyššiu mieru vyjadreného neurčitého postoja (odpoveď „nevím“) zaznamenávame najmä medzi žiakmi z Trnavského kraja, častejšie tiež medzi žiakmi z Prešovského a Trenčianskeho kraja (zhodne približne každý tretí žiak). Úplnú absenciu tematiky multikultúrnej výchovy v škole nachádzame častejšie medzi žiakmi Nitrianskeho kraja, nedostatok hodín venovaných tematike medzi žiakmi z Trenčianskeho kraja a nedostatok aktivít súvisiacich s multikultúrnou výchovou častejšie v Košickom kraji.

Prvky kultúrnej tolerancie v školskom prostredí

- Z prvkov kultúrnej tolerancie, ktoré sú v školách zavádzané do každodenného života školy prevláda realizovanie športových podujatí a slávnostných zhromaždení (37,3 %), tiež realizovanie jazykových výmenných pobytov pre žiakov a študentov, ako aj existencia nástenky s multikultúrnou tematikou, napr. pripomínanie sviatkov a slávností iných kultúr (zhodne viac ako 31,0 %). Ďalšími prvkami sú tolerantný postoj učiteľa/učiteľov ku kultúrne a etnicky odlišným skupinám obyvateľov, podpora otvorenej komunikácie v škole a pozitívna školská klíma a dobré vzájomné vzťahy v škole (zhodne viac ako 20,0 %). Každý piaty žiak uviedol, že prvky kultúrnej tolerancie nie sú v ich škole zavedené/uskutočňované.
- Porovnaním dát na základe veku žiakov a školského ročníka, ktorý navštevujú zaznamenávame častejšiu identifikáciu prvkov kultúrnej tolerancie v odpovediach 15 – 16 ročných žiakov/žiačok 1. – 2. ročníka strednej školy, a to: podpora otvorenej komunikácie v škole, pozitívna školská klíma (spolu s 18-ročnými žiakmi/žiačkami 3. ročníka SŠ), tolerantný postoj učiteľa/učiteľov, tiež realizovanie športových podujatí (spolu s 13-ročnými žiakmi/žiačkami 8 ročníka ZŠ).
- Môžeme konštatovať častejšiu prítomnosť takmer všetkých spomínaných prvkov tolerancie v gymnáziách, s výnimkou diferenciacie potrieb žiakov, ktorú vo vyššej miere uvádzali žiaci stredných odborných škôl a nástenky s multikultúrnou tematikou, ktorú častejšie uvádzali žiaci základných škôl.
- Žiaci z obcí/malých miest (s 2 001 – 10 000 obyvateľmi) a stredne veľkých miest (s 10 001 – 50 000 obyvateľmi) častejšie uvádzali prítomnosť prvkov kultúrnej tolerancie v školskom prostredí, a to najmä oproti veľkomestám (tabuľka 4).

Tabuľka 4 Prvky kultúrnej tolerancie, s ktorými sa stretávajú žiaci v škole podľa veľkosti bydliska

	do 2 000	2 001-10 000	10 001-50 000	50 001-100 000	nad 100 000
nástenka s multikult. tem.	31,8%	38,3%	35,7%	25,1%	15,8%
diferenc. potrieb žiakov	32,7%	35,5%	29,9%	31,3%	26,0%
realiz. šport. podujatí	14,6%	17,6%	14,1%	16,0%	12,3%
podpora otvorenej kom.	37,2%	41,6%	41,7%	33,3%	21,8%
pozitívna školská klíma	21,9%	22,3%	24,6%	21,0%	12,3%
tolerantný postoj	20,6%	22,9%	24,5%	15,6%	10,5%
iné	26,7%	24,5%	29,4%	14,4%	16,1%

Pozn: Súčet presahuje 100% z dôvodu možnosti viacerých odpovedí súčasne

- Žiaci zo Žilinského kraja sa častejšie stretávajú s takmer všetkými prvkami kultúrnej tolerancie v škole, naopak takmer so všetkými prvkami kultúrnej tolerancie v prostredí školy sa stretávajú najmenej žiaci z Bratislavského kraja.

Hodnotová orientácia, postoje a skúsenosti žiakov

Voľnočasové aktivity alebo podujatia súvisiace s multikultúrnym poznávaním

- Aktivít alebo podujatí súvisiacich s poznávaním multikulturalizmu sa vo svojom voľnom čase zúčastňuje o niečo viac ako každý druhý žiak. V porovnaní s predchádzajúcim školským rokom zaznamenávame značný medziročný vývoj pozitívneho charakteru, t.j. 22 p. b. nárast celkovej miery participácie na takýchto aktivitách.

- Vo voľnom čase žiakov prevláda v tomto kontexte účasť na športových aktivitách alebo podujatiach, filmových predstaveniach, pobytoch v zahraničí, ako aj na koncertoch (zhodne približne 35,0 – 40,0 %). Pomerne častejšie sa žiaci zúčastňujú pobytov na Slovensku (29,3 %), exkurzií a výletov (27,1 %) a divadelných predstavení (26,8 %).
- Dievčatá vo svojom voľnom čase participujú na aktivitách alebo podujatiach súvisiacich s multikultúrnym poznávaním o niečo častejšie ako chlapci a táto prevaha je viditeľná v prípade takmer všetkých aktivít, s výnimkou účasti na športových aktivitách a podujatiach, ktoré prevládajú vo voľnom čase chlapcov.
- Klesajúci trend participácie na voľnočasových aktivitách alebo podujatiach súvisiacich s multikultúrnym poznávaním zaznamenávame so zvyšujúcim sa vekom respondentov, s výnimkou filmových predstavení a športových podujatí, ktorých sa zúčastňovali takmer rovnako často aj najmladší žiaci.
- U žiakov žijúcich vo veľkomestách nachádzame vyššiu účasť na takýchto aktivitách alebo podujatiach (rozdiel o viac ako 7 p. b.). Žiaci z veľkomiest navštevovali častejšie filmové a divadelné predstavenia, žiaci z veľkých miest (s 50 001 – 100 000 obyvateľmi) filmové predstavenia a výstavy. Žiaci z malých obcí sa zúčastňovali o niečo častejšie športových podujatí, ako aj tanečných vystúpení, zatiaľ čo žiaci zo stredne veľkých miest vo väčšej miere cestovali – či už za exkurziami/výletmi, alebo pobytmi v zahraničí, tak aj za pobytmi na Slovensku.
- Častejšie zaznamenávame takéto aktivity alebo podujatia vo voľnom čase žiakov v Bratislavskom kraji (62,1 %), o niečo častejšie tiež v Košickom a Prešovskom kraji (zhodne viac ako 59,0 %). Naopak o niečo menej často oproti ostatným žiakom sa takýchto aktivít alebo podujatí zúčastňovali žiaci z Trenčianskeho kraja (49,3 %). Účasť na jednotlivých druhoch aktivít alebo podujatí súvisiacich s multikultúrnym poznávaním podľa kraja SR zobrazuje *tabuľka 5*.

Tabuľka 5 Druh aktivít alebo podujatí súvis. s multik. poznávaním, ktorých sa zúčastňovali žiaci podľa kraja

	BA	TT	TN	NR	ZA	BB	PO	KE
divadelné predstavenie	33,3%	20,9%	26,0%	31,4%	26,7%	24,6%	21,7%	26,3%
filmové predstavenie	40,8%	43,3%	34,4%	42,6%	42,1%	35,9%	38,2%	29,2%
koncert	32,9%	24,6%	37,5%	27,2%	41,1%	37,7%	40,8%	38,7%
výstava	18,8%	24,6%	20,8%	30,8%	20,3%	22,2%	21,0%	26,3%
tanečné vystúpenie	11,3%	7,5%	12,5%	17,8%	20,3%	22,2%	17,2%	20,4%
šport. podujatie	35,7%	47,0%	35,4%	42,0%	38,1%	37,7%	38,2%	39,4%
exkurzie a výlety	10,3%	22,4%	25,0%	23,7%	33,7%	33,5%	34,4%	37,2%
pobyty v zahraničí	31,5%	40,3%	30,2%	29,0%	50,0%	39,5%	28,0%	38,7%
pobyty na Slovensku	19,7%	29,9%	24,0%	29,6%	39,1%	36,5%	28,7%	24,1%

Pozn: Súčet presahuje 100% z dôvodu možnosti viacerých odpovedí súčasne

Názor žiakov na dôležitosť poznávania odlišných skupín obyvateľov

- Veľmi pozitívnym zistením je, že väčšina žiakov považuje poznávanie odlišných skupín obyvateľov za dôležité. Uvádzajú pri tom nasledovné dôvody: rovnocennosť všetkých ľudí – potreba vzájomného pochopenia (65,7 %), rozšírenie vlastných vedomostí, poznania, rozhľad (54,6%) a záujem o odlišných obyvateľov, ich kultúru a spôsob života (41,2 %) ¹.

¹ Súčet odpovedí presahuje 100 % z dôvodu možnosti označenia viacerých odpovedí súčasne.

Negatívne názory žiakov (7,2 %) na dôležitosť poznávania odlišných skupín obyvateľov sú najčastejšie odôvodnené nezáujmom o odlišné skupiny ľudí, nepríjemnosťou, resp. „iným“ dôvodom.

- V školskom roku 2021/2022 došlo oproti predchádzajúcemu školskému roku k miernemu poklesu žiakov, ktorí považujú poznávanie odlišných kultúr a skupín obyvateľov za dôležité (o 2,8 p. b.), napriek tomu evidujeme nárast jednotlivých dôvodov dôležitosti poznávania odlišných skupín obyvateľov: rovnocennosť všetkých ľudí – potreba vzájomného pochopenia (až o 25,4 p. b.), záujem (o 23,3 p. b.), rozširovanie vedomostí (o 9,1 p. b.).
- Dievčatá vo vyššej miere ako chlapci považujú poznávanie odlišných skupín ľudí za dôležité (o +15,6 p. b.), chlapci sa naopak častejšie nevedeli vyjadriť (o 10,5 p. b.).
- Porovnaním dát na základe veku žiakov zaznamenávame stúpajúci trend pripisovania dôležitosti poznávaniu odlišných skupín obyvateľov so zvyšujúcim sa vekom respondentov, a zároveň klesajúcu mieru neutrálnych odpovedí (variant „neviem“). Poznávaniu odlišných skupín obyvateľov neprpisujú dôležitosť v o niečo vyššej miere žiaci vo veku 18 rokov.

Tabuľka 6 Dôvody dôležitosti/nedôležitosti poznávania odlišných skupín obyvateľov podľa veku

	DÔLEŽITÉ				NEDÔLEŽITÉ		
	rozširovanie vedomostí	rovnocennosť všetkých ľudí	záujem o odl. kultúry	iný dôvod	nezáujem	nepríjemnosť	iný dôvod
12 rokov	54,0%	64,7%	25,9%	0,7%	6,5%	2,9%	0,0%
13 rokov	50,5%	65,7%	29,3%	1,5%	2,5%	3,0%	0,5%
14 rokov	54,0%	58,9%	32,8%	1,0%	5,9%	0,7%	0,0%
15 rokov	50,0%	70,8%	43,6%	0,8%	6,4%	1,3%	0,4%
16 rokov	58,7%	66,5%	50,8%	0,4%	7,9%	1,2%	0,4%
17 rokov	57,2%	68,8%	50,7%	1,0%	7,2%	0,3%	0,0%
18 rokov	59,4%	63,4%	54,5%	0,0%	9,9%	2,0%	1,0%

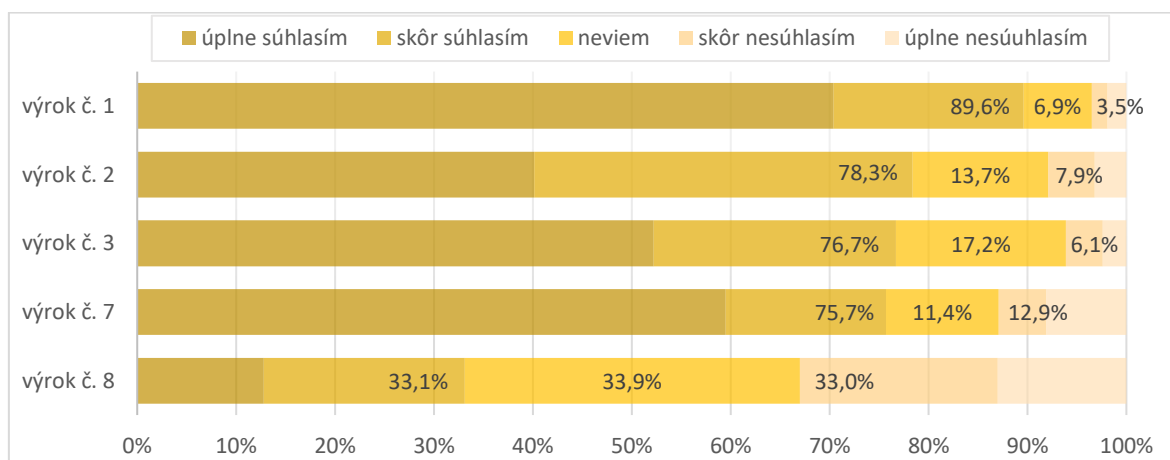
Pozn: Súčet presahuje 100% z dôvodu možnosti viacerých odpovedí súčasne

- Poznávaniu odlišných skupín obyvateľov pripisujú dôležitosť v o niečo vyššej miere žiaci gymnázií (79,7 %) a menej často žiaci základných škôl (64,8 %), ktorí zároveň častejšie prejavili nerozhodnosť pri odpovedi na túto otázku (viac ako každý štvrtý z nich).
- Žiaci, ktorí majú kamaráta/kamarátov iného rasového alebo etnického pôvodu, resp. nemajú, pretože takých nepoznajú vnímajú dôležitosť multikultúrneho poznávania výrazne intenzívnejšie ako žiaci, ktorí takýchto kamarátov nemajú a ani nechcú mať (o viac ako 20,0 – 30,0 p. b.). Žiaci, ktorí nie sú ochotní mať takýchto kamarátov častejšie považujú multikultúrne poznávanie za nedôležité (o viac ako 9,5 p. b.).
- Žiaci, podľa ktorých väčšina žiakov v triede nie sú kamaráti a navzájom spolu nevychádzajú dobre, menej často pripisujú význam multikultúrnemu poznávaniu, a to zo všetkých spomínaných dôvodov, a naopak častejšie vyjadrujú nezáujem, ako aj nepríjemnosť spoznávania odlišných kultúr.
- Žiaci, podľa ktorých sa väčšina učiteľov o nich nezaujíma, menej často vyjadrujú záujem o poznávanie odlišných kultúr, a naopak častejšie v tejto súvislosti vyjadrujú nezáujem, ako aj nepríjemnosť. Naopak žiaci, podľa ktorých väčšina učiteľov im dokáže pomôcť, keď to potrebujú, častejšie vyjadrujú záujem o poznávanie odlišných kultúr, o rozširovanie vedomostí súvisiacich s multikultúrnym poznávaním, ako aj rovnocennosť všetkých ľudí.
- Žiaci, ktorí nechodia do školy radi v o niečo nižšej intenzite vnímajú dôležitosť multikultúrneho poznávania z dôvodu rovnocennosti všetkých ľudí, a naopak v o niečo

väčšej miere vyjadrujú nezäujem o poznävanie odlišných kultúr ako žiaci, ktorí chodia do školy radi, resp. to nevedia posúdiť.

Všeobecné tolerantné nastavenie žiakov

- Dominantná časť žiakov súhlasí s princípom jedinečnosti každého jednotlivca napriek jeho vnútorným alebo vonkajším odlišnostiam (výrok č. 1), s princípom tolerovania odlišných názorov, aj keď nie sú totožné s ich vlastnými (výrok č. 2), s princípom tolerancie voči odlišným skupinám ľudí – obyvateľom Slovenska (výrok č. 3), a taktiež s princípom nenásilného riešenia problémov alebo konfliktov (výrok č. 7), bližšie *graf 3*. Každý tretí žiak vyjadruje presvedčenie, že keby do jeho triedy chodilo veľa žiakov z odlišných kultúrnych, etnických či sociálnych prostredí, mohlo by to spôsobiť problémy (výrok č. 8), ďalšia tretina z nich je nerozhodná a „iba“ posledná nesúhlasí s tým, že by to spôsobilo problémy².

Graf 3 Miera súhlasu/nesúhlasu žiakov s výroky týkajúcimi sa tolerancie žiakov a rešpektovania druhých (percentuálne údaje sú kumulatívne za úplný aj čiastočný súhlas, resp. úplný aj čiastočný nesúhlas)

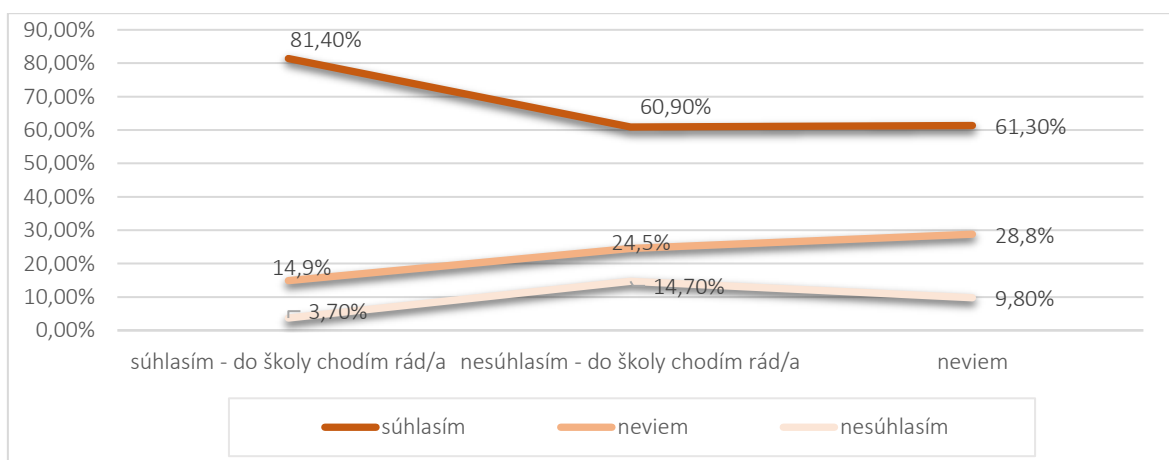
- Pri medziročnom porovnaní zaznamenávame mierne zníženú intenzitu tolerancie odlišných názorov a mierne zníženú dôležitosť pripisovanú nenásilnému riešeniu problémov a konfliktov, o niečo intenzívnejšie vnímanú prítomnosť viacerých žiakov z odlišných prostredí (kultúrnych, etnických, sociálnych) v školskej triede ako problematickú.
- Častejší výskyt súhlasných odpovedí v prípade všetkých výrokov evidujeme u dievčat, pričom najvýraznejší rozdiel bol zistený pri výroku vypovedajúcom o nenásilnom riešení problémov a konfliktov (o 18,1 p. b.). K pozitívnemu výsledku dievčat dopomáha aj fakt, že vo všetkých prípadoch boli (dievčatá) rozhodnejšie ako chlapci, resp. vo svojej odpovedi označili variant „neviem“ zriedkavejšie ako chlapci.
- Nižšiu mieru súhlasných, a zároveň vyššiu mieru neurčitých odpovedí nachádzame u mladších respondentov, s výnimkou výroku vypovedajúcom o nenásilnom riešení problémov a konfliktov s menej častým súhlasom u najstarších žiakov, u ktorých zároveň nachádzame častejšie nesúhlas s nenásilným riešením problémov alebo konfliktov.
- Odpovede žiakov sa podľa typu školy líšia najmä ak porovnáваме žiakov základných škôl so žiakmi gymnázií a stredných odborných škôl, ktorí v nižšej miere súhlasia s uvedenými výroky „na úkor“ nerozhodnosti – označovania variantu „neviem“.

² Výrok je, naopak, oproti predchádzajúcim výrokom významovo skonštruovaný takým spôsobom, že vyššia miera vyjadreného súhlasu znamená nižšiu mieru vyjadrenej tolerancie voči iným skupinám ľudí a nižšiu úroveň multikultúrneho cítenia.

- Najvyššiu mieru súhlasu s problémovou koexistenciou žiakov z odlišných kultúrnych, etnických alebo sociálnych prostredí v jednej školskej triede nachádzame u 13 ročných žiakov (42,4 %) a najvyššiu mieru neurčitých odpovedí u 12 ročných žiakov (42,2 %). Taká istá situácia sa ukazuje podľa typu školy, kedy žiaci základných škôl sú v nižšej miere presvedčení o bezproblémovej koexistencii žiakov z rôznych kultúrnych, etnických alebo sociálnych prostredí v jednej školskej triede.
- Žiaci, ktorí majú kamaráta/kamarátov iného rasového alebo etnického pôvodu, resp. nemajú, pretože takých nepoznajú: vnímajú jedinečnosť každého z nás vo výrazne vyššej miere; sú presvedčení o potrebe rešpektovať názor druhého v oveľa vyššej miere; sú vo výrazne vyššej miere presvedčení o túžbe/potrebe bezpečného domova všetkých obyvateľov Slovenska; sú vo výrazne vyššej miere presvedčení o nenásilnom riešení problémov alebo konfliktov; nesúhlasia s problémami vyplývajúcimi z prítomnosti viacerých žiakov z odlišných kultúrnych, etnických alebo sociálnych prostredí v školskej triede vo vyššej miere ako žiaci, ktorí takýchto kamarátov nemajú a ani nechcú mať.
- Žiaci, ktorí hodnotia svoj vzťah so spolužiakmi ako veľmi zlý: vo výrazne nižšej miere vnímajú jedinečnosť každého z nás; vo výrazne nižšej miere súhlasia s rešpektovaním názorov druhých; výrazne menej často súhlasia s túžbou/potrebou bezpečného domova rovnakou u všetkých obyvateľov Slovenska; vo vyššej miere súhlasia s problémami vyplývajúcimi z prítomnosti viacerých žiakov z odlišných kultúrnych, etnických alebo sociálnych prostredí v školskej triede ako žiaci, ktorí majú veľmi dobrý alebo dobrý vzťah so spolužiakmi.
- Žiaci, ktorí nechodia do školy radi, resp. vyjadrili sa neurčito v nižšej intenzite vyjadrujú súhlas s nenásilným riešením problémov a konfliktov ako žiaci, ktorí chodia do školy radi.
- Žiaci, ktorí súhlasia s uvedeným výrokom, že väčšina učiteľov im dokáže pomôcť, keď to potrebujú, častejšie vyjadrujú presvedčenie o nenásilnom riešení problémov a konfliktov ako žiaci, ktorí nesúhlasili s tým, že väčšina učiteľov žiakom pomáha, keď to potrebujú, resp. nevedeli sa k výroku vyjadriť.
- Žiaci, ktorí nesúhlasili s dobrým vychádzaním medzi žiakmi v triede vo vyššej miere súhlasia s problémami vyplývajúcimi z prítomnosti viacerých žiakov z odlišných kultúrnych, etnických alebo sociálnych prostredí v školskej triede ako žiaci, podľa ktorých je väčšina žiakov v triede kamarátmi (o 8,4 p. b. viac), resp. nevedia zhodnotiť, či spolu žiaci v triede dobre vychádzajú (o 10,5 p. b. viac). Žiaci, ktorí súhlasili s častými hádkami a konfliktami medzi žiakmi v triede vo výrazne vyššej miere súhlasia s problémami vyplývajúcimi z prítomnosti viacerých žiakov z odlišných kultúrnych, etnických alebo sociálnych prostredí v školskej triede ako žiaci, ktorí nesúhlasia s častými hádkami a konfliktami medzi žiakmi v triede (o 19,8 p. b. viac), resp. nevedia sa vyjadriť k hádkam a konfliktom medzi žiakmi v triede (o 18,0 p. b. viac).
- Žiaci, ktorí pripisujú význam multikultúrnemu poznávaniu, a to zo všetkých troch dôvodov – rozširovanie vlastných vedomostí, rovnocennosť všetkých ľudí a záujem o odlišné kultúry, vyjadrili vo výrazne vyššej miere presvedčenie o nenásilnom riešení problémov a konfliktov ako žiaci, ktorí vyjadrujú nezáujem (o viac ako 22,8 p. b.) alebo nepríjemné pocity spojené so spoznávaním odlišných kultúr (o viac ako 45,1 p. b.). Žiaci, ktorí nepripisujú význam multikultúrnemu poznávaniu, a to z nezáujmu o iné kultúry a skupiny ľudí, vyjadrili vo výrazne vyššej miere (o viac ako 21,1 p. b.) presvedčenie o problémovej koexistencii žiakov z rôznych kultúrnych, etnických či sociálnych skupín/prostredí v jednej školskej triede oproti žiakom, ktorí považujú multikultúrne poznávanie za dôležité, ako aj tým, ktorým je to nepríjemné.

Vzory a príklady tolerancie v najbližšom okolí žiakov

- Väčšina žiakov je školou/učiteľmi vedená k tolerancii, viac ako polovica žiakov má kamarátov tolerantných k rôznorodosti a rodičia takmer polovice žiakov udržiavajú kamarátstva s jedincami z odlišných skupín obyvateľov. S oslabovaním miery súhlasu takmer priamo úmerne rastie počet neutrálnych odpovedí („neviem“) pri jednotlivých výrokoch, pričom najviac ich zaznamenávame pri výroku týkajúceho sa rodičov.
- Nižšiu mieru súhlasu pri všetkých troch výrokoch nachádzame u najmladších žiakov (vo veku 12 – 14 rokov), ktorí zároveň vo vyššej miere vyjadrujú neurčitost', resp. nevedomosť o vzťahu rodičov k odlišným skupinám obyvateľov, o tolerancii kamarátov voči rôznorodosti, o vedení k tolerancii školou/učiteľmi. Najvyššiu mieru nesúhlasných odpovedí k výroku týkajúceho sa tolerantného prístupu učiteľov/školy nachádzame v odpovediach najstarších žiakov. Nižšiu mieru súhlasných odpovedí nachádzame u žiakov základných škôl pri všetkých troch výrokoch.
- V porovnaní so žiakmi z ostatných sídelných oblastí žiaci pochádzajúci z veľkomiest a z veľkých miest (s počtom obyvateľov od 50 001 – 100 000) vyjadrili v nižšej miere súhlas so všetkými výroky, pričom u žiakov z veľkomiest nachádzame vyššiu mieru neurčitých odpovedí a u žiakov z veľkých miest vyššiu mieru nesúhlasných odpovedí.
- Na základe porovnania krajov, z ktorých žiaci pochádzajú môžeme sledovať menej častý výskyt súhlasných odpovedí v prípade všetkých troch výrokov u žiakov z Bratislavského a Trnavského kraja, kde zároveň evidujeme vyššiu mieru neurčitých odpovedí (Bratislavský kraj) a vyššiu mieru nesúhlasu s uvedenými výroky (Trnavský kraj, pri výroku zmieňujúcom vedenie k tolerancii v škole spolu s Bratislavským krajom).
- Žiaci, ktorí súhlasia s výrokom, že väčšina učiteľov žiakom pomáha, výrazne častejšie vyjadrujú, že v škole ich učitelia, alebo aj vedenie školy vedie k tolerancii k druhým (o 30 p. b. viac oproti žiakom, ktorí nesúhlasili s uvedeným výrokom).
- Žiaci, ktorí chodia do školy radi, vo výrazne vyššej miere vyjadrujú, že v škole ich učitelia, alebo aj vedenie školy vedie k tolerancii k druhým (o 20,5 p. b. viac oproti žiakom, ktorí nesúhlasili s uvedeným výrokom). Naopak žiaci, ktorí častejšie nesúhlasia s výrokom, že do školy chodia radi, častejšie vyjadrujú nesúhlas s tolerantným prístupom učiteľov, alebo vedenia školy, rovnako ako častejšie vyjadrujú v tomto kontexte nerozhodnosť (graf 4).

Graf 4 Vedenie k tolerancii k druhým v škole podľa toho, či žiaci chodia do školy radi

SÚHRN A ODPORÚČANIA DO PRAXE

Získané výsledky výskumu ukázali prevahu rodiny, školy a online médií ako zdrojov informácií o multikulturalizme a tolerancii žiakov. Najväčší rozpor (medzi prínosom a spoľahlivosťou informácií) sa vyskytuje u „online médií“. Môžeme preto konštatovať, že úloha edukácie žiakov na tému rizík a hrozieb súčasného online priestoru, ktoré sa objavujú čoraz častejšie, je realizovaná dostatočne dobre, o čom svedčí nízka miera dôveryhodnosti v prípade online médií medzi žiakmi. Skutočnosť, že žiaci preferujú zdroje, akými sú rodina a škola popri súčasnej dlhodobej vlne popularity technológií je podstatná a svedčí o stabilite tradičných a zaužívaných spôsoboch výchovy mladých a dospelých detí, avšak nízka, a navyše ešte klesajúca miera dôvery voči škole ako zdroju informácií naznačuje potrebu osobitej pozornosti v budúcnosti.

Medziročný vývoj preberania tém multikultúrnej výchovy svedčí o celkovo vyššej miere výskytu tém multikultúrnej výchovy počas vyučovania. Žiaci, ktorí vyjadrili nespokojnosť s multikultúrnou výchovou v škole ju odôvodňujú vo výrazne vyššom počte nedostatkom aktivít súvisiacich s multikultúrnou edukáciou oproti predchádzajúcemu školskému roku.

Žiaci sa počas vyučovania stretávali výrazne častejšie s témou multikulturalizmu a intolerancie, o niečo častejšie aj s témou mediálnej manipulácie, pričom na stabilnej, a zároveň vysokej pozícii zostáva v medziročnom porovnaní téma svetových náboženstiev a rešpektovania ľudských práv, čo odzrkadľuje jej vnímanú aktuálnosť a dôležitosť, a spolu s vysokým charakterom preberania tém globálnych problémov, geografických a historických súvislostí, multikulturalizmu a tolerancie vo vyučovaní v škole svedčí o reakcii škôl, resp. školského systému na súčasné zmeny v slovenskej spoločnosti a aktuálne sociokultúrne javy. Témy multikultúrnej výchovy sú zaradované najmä do obsahov predmetov spoločenskovedného charakteru.

Najčastejšie využívanými formami preberania tém multikultúrnej výchovy v jednotlivých vyučovacích predmetoch sú podľa žiakov výklad teórie/prednáška a rozhovor/diskusia. Skúsenostné mimoškolské vyučovanie a zážitkové vyučovanie sú využívané pri realizácii multikultúrnej výchovy najmenej. Pritom proces učenia medzikultúrnych kompetencií a rozvíjania tolerancie zefektívňuje používanie práve experimentálnych a participačných vyučovacích metód (Taylor, podľa Mistrík et al., 1999). Vlastná skúsenosť, priamy kontakt žiakov s rôznorodosťou rozširuje teoretické znalosti o multikulturalizme a tolerancii nadobudnuté počas vyučovania a výrazne podporuje ich schopnosť danej problematike porozumieť a vytvoriť si mienku. Žiaci, ktorí vyjadrili nespokojnosť s multikultúrnou výchovou v škole ju odôvodňujú vo vyššej miere práve nedostatkom aktivít súvisiacich s multikultúrnou edukáciou. Jedným z odporúčaní pre zefektívnenie multikultúrnej výchovy v školách je klásť dôraz na osobné skúsenosti, zážitky a interakciu žiakov s odlišnými kultúrami a skupinami obyvateľov.

Z prvkov kultúrnej tolerancie, ktoré sú v školách zavádzané do každodenného života školy prevláda realizovanie športových podujatí a slávnostných zhromaždení, tiež realizovanie jazykových výmenných pobytov pre žiakov a študentov, ako aj existencia nástenky s multikultúrnou tematikou, napr. pripomínanie sviatkov či slávností iných kultúr.

Multikultúrna výchova však nie je len vzdelávací program. Je to proces, prostredníctvom ktorého si jednotlivci utvárajú spôsoby svojho pozitívneho vnímania a hodnotenia kultúrnych systémov odlišných od ich vlastnej kultúry a na tomto základe regulujú svoje správanie sa k príslušníkom iných kultúr a celkovo k druhým (Průcha, 2000). Súčasť procesov, v ktorých sú vytvárané a modifikované hranice medzi ľuďmi sú jednotlivé udalosti a situácie, jednotlivé osoby a gestá. Výchova k porozumeniu a tolerancii stojí a padá na konkrétnych dielčích

každodenných situáciách a postojoch každého jedného človeka – v školskom prostredí špeciálne učiteľa.

Poukazujú na to aj ďalšie zistenia nášho výskumu: žiaci, podľa ktorých väčšina učiteľov im dokáže pomôcť, keď to potrebujú, častejšie vyjadrovali presvedčenie o nenásilnom riešení problémov a konfliktov, ako aj častejšie vyjadrovali záujem o rozširovanie vedomostí súvisiacich s multikultúrnym poznávaním, o poznávanie odlišných kultúr, ako aj rovnocennosť všetkých ľudí; ďalej žiaci, podľa ktorých sa väčšina učiteľov o nich nezaujíma, menej často vyjadrujú záujem o poznávanie odlišných kultúr, a naopak o niečo častejšie vyjadrujú nezaujem, ako aj neprijemnosť poznávania odlišných kultúr; žiaci, ktorí chodia do školy radi, vo výrazne vyššej miere vyjadrujú, že v škole ich učiteľia, alebo aj vedenie školy vedie k tolerancii k druhým; žiaci, ktorí nechodia do školy radi v o niečo nižšej intenzite vnímajú dôležitosť multikultúrneho poznávania z dôvodu rovnocennosti všetkých ľudí a v o niečo väčšej miere vyjadrujú nezaujem o poznávanie odlišných kultúr, v nižšej intenzite vyjadrujú súhlas s nenásilným riešením problémov a konfliktov; t.j. nielen formálne vzdelávanie, ale práve to neformálne, prístup každého jednotlivca (učiteľa alebo iného pracovníka školy) je kľúčový v procese formovania osobnosti v školskom prostredí a rozvíjania medzikultúrnych kompetencií dôležitých v globalizovanom svete.

Aby odovzdávanie informácií o multikulturalizme a tolerancii v škole malo efekt na formovanie presvedčení a postojov dospievajúcich jedincov, je dôležité, aby samotní učiteľia boli empatickí, tolerantní, otvorení myšlienkam a hodnotám iných kultúr (Mistrík et al., 2008). Musia pri tom brať do úvahy fenomén historického a kultúrneho vývoja, sledovať aktuálne dianie a citlivo reagovať na vyskytujúce sa udalosti a situácie. Na toto všetko však musia byť dostatočne „vyzbrojení“ (napr. osobným nastavením, alebo didaktickými pomôckami), ale aj pripravovaní.

Výsledky výskumu poukazujú na snahu pedagógov vytvárať priaznivé a stimulujúce multikultúrne prostredie výchovy a vzdelávania žiakov: tolerantný prístup učiteľa/učiteľov a vedenia školy. Na druhej strane evidujeme nedostatočnosť preberania tém multikultúrnej výchovy vo vyučovaní v škole z pohľadu každého štvrtého žiaka, relatívne vysoké percento žiakov (takmer tretina), ktorí sa k otázke dostatočnosti preberania tém multikultúrnej výchovy vo vyučovaní v škole nevedeli vyjadriť, o niečo menej zastúpená (15,2 %) diferenciácia potrieb žiakov z rôznych kultúrnych a sociálnych skupín, z rôznych regiónov a krajín, iba každý štvrtý alebo piaty žiak uviedol tolerantný postoj učiteľa/učiteľov ku kultúrnej a etnicky odlišným skupinám obyvateľov, podporu otvorenej komunikácie v škole a pozitívnu školskú klímu a dobré vzájomné vzťahy v škole.

Výsledky predmetného výskumu poukazujú na náročnosť efektívneho implementovania multikultúrnej výchovy v rámci výchovno-vzdelávacieho procesu v škole a zložitosť dosahovania jej cieľov. V tejto súvislosti je potrebné si uvedomiť, že preberanie prierezovej témy žiaka ešte nerobí multikultúrne uvedomelým a tolerantným. Aj v tomto kontexte sa potvrdzuje, že najdôležitejšie sú vzťahy, medzi žiakmi a ich učiteľmi, a takisto medzi žiakmi samotnými, a preto je nesmierne dôležité podporovať vzťahy založené na dôvere a vzájomnom pochopení, s priateľskou a tolerantnou atmosférou školy. Prepájanie vyučujúcich tém s aktuálnymi, multikultúrnymi témami, a zároveň témami zo života žiakov, podporovanie otvorenej komunikácie, s tolerantným prístupom autorít (v školskom prostredí učiteľov, vedenia školy, ako aj všetkých ostatných zamestnancov školy) je ideálne pre ukotvenie multikultúrnych súvislostí a rozvoj žiakov k tolerancii i pre zabezpečenie celistvosti a hĺbky poznania. Na základe získaných záverov je potreba rozširovania rozsahu tém multikultúrnej výchovy stále prítomná a aktuálna, a to nielen v kontexte učiva rôznych vyučovacích predmetov, ale aj filozofie – „života“ školy.

V tomto kontexte významná, a zároveň veľmi priaznivá je skutočnosť, že mladí ľudia si uvedomujú dôležitosť poznávania odlišností a odlišných skupín obyvateľov, jedinečnosť každého jednotlivca napriek jeho vnútorným alebo vonkajším odlišnostiam, rešpektovanie názoru druhého, či neriešiteľnosť problémov alebo konfliktov násilím. S pomerne vysokou mierou súhlasu žiakov sa stretávame aj pri tvrdení, že nezávisle od skupiny obyvateľstva, do ktorej patríme, všetci chceme, aby bolo Slovensko našim bezpečným domovom. Akceptácia, rešpekt, spravodlivosť, rovnosť a tolerancia sú súčasťou hodnotového systému dominantnej časti žiakov. Uvedené zistenia podhaľujú dielik skladačky vnútorného kognitívneho nastavenia a hodnotovej orientácie dospelých jedincov, čo sa týka rôznorodosti, inakosti a celkovo naznačujú tolerantný postoj žiakov k odlišnostiam.

Na základe získaných výsledkov výskumu možno uviesť tieto odporúčania do praxe:

- I. klásť dôraz na poznávanie kultúrnej, etnickej či inej rozmanitosti vo výchovno-vzdelávacom procese v nižších školských ročníkoch;
- II. venovať pozornosť učeniu o správnom využívaní online zdrojov informácií a dopomôcť žiakom v zorientovaní sa v online priestore počas tohto rozhodujúceho a kritického obdobia tak, aby vedeli rozlíšiť kvalitné a dôveryhodné informácie od tých nekvalitných a zavádzajúcich;
- III. uvedomovať si a vnímať dôležitosť vzťahov medzi žiakmi a ich učiteľmi, a takisto medzi žiakmi samotnými, podporovať vzťahy založené na dôvere a vzájomnom pochopení; s priateľskou a tolerantnou atmosférou školy;
- IV. venovať priestor medziludskej diskusii o spoločenských problémoch, v zmysle vôle a schopnosti počúvať sa a mať záujem porozumieť inému názoru;
- V. klásť dôraz na osobné skúsenosti, zážitky a interakciu žiakov s odlišnými kultúrami a skupinami obyvateľov, v tejto súvislosti zdôrazňujeme pozitívny prínos zahraničných (jazykových, výmenných) pobytov pre žiakov;
- VI. posilniť prípravu budúcich učiteľov v oblasti multikultúrnej výchovy už na pedagogických fakultách v rámci študijných programov.

LITERATÚRA

- GLOBALNEVZDELAVANIE.SK, 2022. Národná stratégia pre globálne vzdelávanie SR na roku 2012-2016 [online]. Človek v ohrození, PDCS, CEEV Živica, Pedagogická fakulta UMB v Banskej Bystrici. Banská Bystrica, 2022. Dostupné na internete: <<https://globalnevzdelavanie.sk/narodna-strategia-pre-globalne-vzdelavanie-sr-na-roky-2012-2016/>>.
- MINEDU.SK, 2021. *Národný plán výchovy k ľudským právam na roky 2005-2014* [online]. Bratislava : Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky, 2007. Dostupné na internete: <<http://www.minedu.sk/index.php?lang=sk&rootId=436>>.
- MINV.SK, 2022. Stratégia prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti v Slovenskej republike na roky 2016 – 2020 [online]. Bratislava : Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. Dostupné na internete: <https://www.minv.sk/?zakladne-dokumenty-rvpk>.
- MISTRÍK et al., 1999. Kultúra a multikultúrna výchova. Bratislava : Iris, 1999. ISBN 80-88778-81-6.
- MISTRÍK et al., 2008. Multikultúrna výchova v škole: Ako reagovať na kultúrnu rôznorodosť [online]. Bratislava : Nadácia otvorenej spoločnosti, 2008. ISBN 978-80-969271-4-2. Dostupné na internete: http://bojnak.wbl.sk/MultiKulturalna_vychova_v_skole.pdf.
- PRŮCHA, 2000. Přehled pedagogiky. Úvod do studia oboru. Praha : Portál, 2000. ISBN 80-7178-399-4.
- RADAVLADYLP.GOV.SK, 2014. Príloha č. 6 Vzdelávanie a výchova k ľudským právam [online]. Podklad pre celoštátnu stratégiu ochrany a podpory ľudských práv v slovenskej republike. Bratislava : Úrad vlády Slovenskej republiky, 2014. Dostupné na internete: <http://www.radavladylp.gov.sk/celostatna-strategia-ochrany-a-podpory-ludskych-prav-v-sr/>.
- SLOVAKAID.SK, 2022. *Strednodobá stratégia rozvojovej spolupráce SR na roky 2019-2023* [online]. Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR : Bratislava, 2022. Dostupné na internete: <https://slovakaid.sk/wp-content/uploads/2020/12/strednodoba_strategia_rozvojovej_spoluprace_sr_2019-2023-2.pdf>.
- STATPEDU.SK, 2010. *Štátny vzdelávací program, Multikultúrna výchova (Prierezová téma), Príloha ISCED 1* [online]. Štátny pedagogický ústav : Bratislava, 2010. Dostupné na internete: <https://www.statpedu.sk/files/articles/dokumenty/statny-vzdelavaci-program/multikulturalna_vychova_isced1.pdf>.

Názov výstupu: *Multikultúrna výchova ako súčasť globálneho vzdelávania v základných a v stredných školách SR*

Autor: Mgr. Martina Slovíková

Technická spolupráca: Mgr. Tomáš Runa

Vydal: Centrum vedecko-technických informácií SR v Bratislave
Staré grunty 52, 842 44 Bratislava

Rok: 2023

Počet kusov: 100

ISBN 978-80-8240-053-6

Materiál neprešiel jazykovou úpravou.